

Projekt "Kontrola realizacji prawa młodzieży do edukacji seksualnej"

Mariola Bieńko, Zbigniew Izdebski, Krzysztof Wąż

**Realizacja zajęć wychowanie do życia w rodzinie w szkołach
podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych.**

Perspektywa uczniów i dyrektorów szkół

REKOMENDACJE

Warszawa 2016

Projekt "Kontrola realizacji prawa młodzieży do edukacji seksualnej"
realizowany przez Federację na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny
w ramach programu „Obywatele dla Demokracji” finansowanego z Funduszy EOG

Rekomendacje

Wyniki badań jakościowych, ze względu na swoją specyfikę, brak reprezentatywności próby, brak możliwości uogólniania i generalizowania, nie stanowią dostatecznych przesłanek do formułowania rekomendacji adresowanych do osób odpowiedzialnych za stan edukacji seksualnej w polskich szkołach. Jednak projekt badań „Realizacja zajęć wychowanie do życia w rodzinie w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych. Perspektywa uczniów i dyrektorów szkół” przyniósł na tyle bogaty materiał badawczy, że w zestawieniu z wynikami wcześniejszych badań ilościowych zrealizowanych na ogólnopolskich próbach reprezentatywnych młodzieży osiemnastoletniej przez Z. Izdebskiego w 2004 roku¹ oraz przez Instytut Badań Edukacyjnych w Warszawie w 2015 roku² oraz z obserwowanymi przemianami obyczajowości seksualnej młodzieży³ skłania jego autorów do zarysowania kierunku zmian koniecznych w tym zakresie.

- Wypowiedzi zarówno dyrektorów szkół, jak i uczniów pozwalają na sformułowanie jednoznacznego postulatu dotyczącego konieczności podniesienia statusu zajęć wychowania do życia w rodzinie w szkole. Obecnie nawet ci dyrektorzy, którzy uznają wagę problematyki tych zajęć postrzegają ich realizację w szkole jako duży kłopot organizacyjny i koncentrują się na przedmiotach mających przygotować uczniów do egzaminów zewnętrznych. Należy podjąć działania zmierzające do równoprawnego traktowania wychowania do życia w rodzinie z innymi przedmiotami. Chodzi, między innymi o odpowiednie miejsce tych zajęć w planie lekcji - w szkołach, do których uczęszczają badani uczniowie, zajęcia wychowania do życia w rodzinie na ogół są umieszczane na pierwszej, bądź ostatniej godzinie lekcyjnej, co w opiniach uczniów zmniejsza frekwencję na zajęciach. Należy również wziąć pod uwagę możliwość zwiększenia puli godzin wychowania do życia w rodzinie na

---

¹ Z. Izdebski (2012), *Seksualność Polaków na początku XXI wieku. Studium Badawcze*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

² IBE (2015), *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania*, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.

³ Jednym z ważnych wskaźników tych przemian jest stwierdzone w najnowszej edycji badań HBSC zjawisko - Inicjacją seksualną odbył co szósty 15-latek, częściej dziewczęta niż chłopcy; średni jej wiek wynosił 14 lat. W stosunku do 2010 roku nastąpiło: zwiększenie częstości inicjacji, obniżenie jej średniego wieku i odwrócenie dotychczasowych proporcji zależnych od płci – obecnie dziewczęta częściej podejmują aktywność seksualną. J. Mazur (red.) (2015), *Zdrowie i zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce na tle wybranych uwarunkowań socjodemograficznych. Wyniki badań HBSC 2014*, Warszawa: Instytut Matki i Dziecka.

poszczególnych etapach kształcenia oraz wprowadzenie ich rzeczywistej obligatoryjności.

- Frekwencja oraz liczebność grupy na zajęciach wychowania do życia w rodzinie maleje wraz ze zdawaniem do kolejnych klas. Uczniowie gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych wyrażają przekonanie, że zakres wiadomości i tematów poruszanych na zajęciach w niewielkim stopniu lub wcale nie wykracza poza to, co było realizowane w programie szkoły podstawowej w ramach wychowania do życia w rodzinie. Korzystnym zabiegiem byłaby pogłębiona analiza i być może częściowa weryfikacja zakresu treści programowych dotyczących anatomii, fizjologii, rozrodczości, prokreacji na każdym z etapów edukacji szkolnej, zapewnienie korelacji pomiędzy programem wychowania do życia w rodzinie i programami przyrody oraz biologii.
- Dyskurs płci poruszany na lekcjach wychowania do życia w rodzinie jest naznaczony stereotypizacją, widoczną w obszarze doboru tematów, przekazywanych treści oraz w samej warstwie przekazu językowego. Widoczny jest również podział między chłopcami i dziewczętami, jeżeli chodzi o ich zainteresowanie, jak i postawy wobec problematyki wychowania do życia w rodzinie. Należałoby zwrócić na to uwagę, planując zarówno program zajęć koedukacyjnych, jak i skierowanych wyłącznie do przedstawicieli danej płci.
- Ważną kwestią, sygnalizowaną zwłaszcza przez uczniów, jest problem realizacji przez nauczyciela wychowania do życia w rodzinie z uczniami danej klasy także lekcji z innego przedmiotu. Jest to krytycznie odbierane przez uczniów i – sądząc z ich obserwacji – niejednokrotnie stwarza pokusę realizacji przez nauczyciela zajęć z innego zakresu kosztem czasu, który ma być poświęcony na wychowanie do życia w rodzinie. Należałoby doprowadzić do wyeliminowania takich sytuacji.
- Nie chodzi jednak tylko o zabiegi formalne. Wypowiedzi uczestników dyskusji grupowych pozwalają uznać, że nauczyciele wychowania do życia w rodzinie w niewielkim stopniu rozmawiają z uczniami o ich codzienności szkolnej i pozaszkolnej. Wydaje się konieczne pogłębianie wiedzy nauczycieli wychowania do życia w rodzinie na temat zasad funkcjonowania uczniów w świecie realnym, a także wirtualnym w celu lepszego zrozumienia ich problemów, związanych z rozwojem psychoseksualnym. Zasadne jest budowanie świadomości dyrektorów szkół oraz włączenie do programów doskonalenia kadry kierowniczej szerokiego zakresu

teoretycznej i empirycznej wiedzy na temat socjalizacji i obyczajowości seksualnej młodzieży, a także możliwości wspierania przez szkołę uczniów w radzeniu sobie z trudnościami i problemami związanymi z okresem dorastania. Ważne byłoby uświadomienie dyrektorom w toku tych spotkań roli wychowania do życia w rodzinie w realizacji programu wychowawczego szkoły.

- Wypowiedzi uczniów, ich doświadczenia i opinie, pozwalają na sformułowanie wniosku o licznych deficytach w kompetencjach zawodowych nauczycieli realizujących zajęcia wychowania do życia w rodzinie, brakach zarówno w warsztacie pracy dydaktycznej, jak i kompetencjach społecznych, niezbędnych do podejmowania otwartych rozmów z młodzieżą na temat seksualności, jak i budowania właściwych relacji z uczniami. Niektóre tematy, w ocenie badanych uczniów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, są wręcz kłopotliwe dla części nauczycieli prowadzących zajęcia. W związku z tym, istnieje konieczność przygotowania dla nauczycieli wychowania do życia w rodzinie oferty doskonalenia zawodowego obejmującej zarówno kurs rozwoju i pogłębiania wiedzy, jak i warsztaty umożliwiające nabycie odpowiednich umiejętności, kompetencji komunikacyjnych i językowych.
- Wypowiedzi uczniów i dyrektorów szkół podkreślają liczne wyzwania stojące przed nauczycielem wychowania do życia w rodzinie, którego uważa się za odpowiedzialnego ostatecznie za wybór tematyki, zainteresowanie nią uczniów i atmosferę panującą na lekcjach. W wyniku badań stwierdzono istnienie dużych różnic w zakresie realizacji programu wychowania do życia w rodzinie przez poszczególnych nauczycieli, dużej skali arbitralnych decyzji w zakresie wyboru przez nauczycieli treści programowych, pomijania ważnych zagadnień. Każde to sformułować postulat modyfikacji treści podstawy programowej wychowania do życia w rodzinie, a także wprowadzenia nadzoru pedagogicznego w tym zakresie (wypowiedzi dyrektorów pozwalają na stwierdzenie, że obecnie w wielu szkołach ten nadzór zupełnie nie istnieje).
- Należy doprowadzić do powszechnego przestrzegania prawa rodziców do zapoznania ich przez nauczyciela z programem zajęć wychowania do życia w rodzinie i prawa do wyrażenia sprzeciwu w kwestii uczęszczania ich dziecka na te zajęcia. W wyniku badań odnotowano relatywnie częste nieprzestrzeganie prawa oświatowego w tym zakresie.

- Wypowiedzi uczniów i dyrektorów szkół każą uznać okres pobytu uczniów w szkole gimnazjalnej za newralgiczny etap realizacji edukacji seksualnej w szkole. Uzyskany materiał pozwala na sformułowanie postulatu rozszerzenia na tym etapie kształcenia puli godzin wychowania do życia w rodzinie i zadbanie o to aby uczniowie uzyskali w tym wieku podstawy rzetelnej wiedzy na temat rozwoju psychoseksualnego i seksualności człowieka oraz bliskich relacji interpersonalnych.
- Biorąc pod uwagę to, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych jednoznacznie wskazali, że oczekują podejmowania na zajęciach tematów wywołujące w ich środowisku najwięcej kontrowersji (np. antykoncepcja po stosunku, homoseksualność, przemoc seksualna i aborcja) należałoby zachęcić nauczycieli realizujących w tych szkołach program wychowania do życia w rodzinie, aby – obok przekazu wiedzy – szczególną rolę zwrócili na te zagadnienia i podejmowali z młodzieżą dyskusję umożliwiającą prezentację różnych stanowisk.
- Zarówno badani uczniowie, jak i dyrektorzy szkół są przekonani, że współpraca z ekspertami z zewnątrz, wpłynęłaby pozytywnie na merytoryczny i formalny poziom wychowania do życia w rodzinie w szkole. Warto byłoby podjąć inicjatywy pozwalające na taki kierunek rozwoju tych zajęć, utrzymując wiodącą rolę nauczyciela.